

ПРОБЛЕМИ ПРОДОВОЛЬЧОГО САМОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКИХ ДОМОГОСПОДАРСТВ ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ

М. М. Тимошенко, к.е.н., доцент
Житомирський агротехнічний коледж

Одним із пріоритетних завдань сучасних трансформаційних процесів в аграрному секторі економіки України є гарантування продовольчої безпеки держави та її регіонів. В контексті даного дослідження Гасуха Л. О. зазначає, що продовольча безпека регіону – це стан захищеності населення регіону від продовольчих загроз і безперерійний фізичний доступ та фінансова спроможність кожного жителя придбати або отримати в інший соціально прийнятний спосіб (у тому числі за допомогою вирощування у власному господарстві) необхідну кількість продуктів харчування відповідної якості, що забезпечує належний рівень фізичного та психічного здоров'я [1, с. 24].

Проведені розрахунки засвідчили, що нині важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки Західного Полісся України відіграють особисті селянські господарства (ОСГ), які є формою функціонування сільських домогосподарств. У 2016 р. ними вироблено 47,4 % продукції рослинництва та 67,9 % продукції тваринництва (табл. 1).

Таблиця 1
Частка виробництва сільськогосподарської продукції сільськими домогосподарствами Західного Полісся, %

Країна/ області	Сільськогосп- дарська продукція		Продукція рослинництва		Продукція тваринництва	
	2010 р.	2016 р.	2010 р.	2016 р.	2010 р.	2016 р.
Україна	51,7	43,0	46,4	38,7	61,2	54,4
Західне Полісся, в т.ч. області:	66,5	52,6	61,6	47,4	74,3	67,9
Волинська	73,3	60,8	76,7	64,0	69,6	56,4
Житомирська	67,2	54,2	55,4	41,4	83,2	83,0
Рівненська	75,2	66,4	70,7	61,1	81,9	76,8
Чернігівська	50,3	28,9	43,6	23,0	62,3	55,2
Західне Полісся до України, +,-	14,8	9,6	15,2	8,7	13,4	13,5

Джерело: розраховано за даними [4, с. 207–209].

В зоні Західного Полісся кількість особистих селянських господарств щороку скорочується, а їхня частка у виробництві валової сільськогосподарської продукції протягом 2010–2016 рр. зменшилася від 66,5 до 52,6 % (– 13,9 в.п.). Та все ж, значну частину сільськогосподарської продукції, яка гарантує продовольчу безпеку регіону, виробляють саме особисті селянські господарства. Крім того, сільські домогосподарства формують самозайнятість членів селянських сімей та забезпечують одержання ними додаткового доходу; скорочують загрози, пов'язані з непередбачуваними погодно–кліматичними умовами, ризиками неврожаю чи можливою нестачею продовольства в майбутньому; впливають на сталий розвиток сільських територій. Справедливо зазначають Малік М. Й. та Шпикуляк О. Г. про те, що економічні ресурси домашніх господарств становлять важливу складову інвестиційної бази економіки, хоча тривалий час вони залишалися поза увагою державних органів влади. Лише останніми роками особисті селянські господарства розглядають як передумову формування сімейних фермерських господарств, що здатні вплинути на підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки й досягнення стійкого соціально-економічного розвитку сільських територій [3, с. 15].

Варто зазначити, що досліджувана категорія сільгосптоваро-виробників споживає більшість продукції, вирощеної у власних господарствах, забезпечуючи таким чином фізичну доступність до продовольства й фінансову спроможність у придбанні, оскільки отримують власно вирощену продукцію за собівартістю, майже не враховуючи вартість власної праці. За даними статистичних обстежень проведено оцінку рівня продовольчого самозабезпечення по окремих видів продукції та визначено частку спожитих продуктів харчування, вироблених в особистих підсобних господарствах Західного Полісся (табл. 2).

Саме зростання обсягів виробництва основних видів сільськогосподарської продукції забезпечує продовольчу безпеку регіону та впливає на структуру споживання продукції на одну особу, визначає кількісні і якісні показники харчування селян. Кількісні показники проявляються у кількості продуктів харчування, спожитих однією особою за місяць (або рік). Якісними показниками виступають енергетична цінність добового раціону однієї особи та вміст у ньому основних поживних речовин (білків, жирів, вуглеводів).

Таблиця 2

**Питома вага спожитих продуктів харчування, вироблених в ОСГ
Західного Полісся у 2016 р. у середньому за місяць, %**

Види продукції	Всі домогосподарства	в т. ч.		Відхилення (+,-) сільських домогосподарств до	
		міські	сільські	всіх	міських
Хліб і хлібопродукти	1,7	0,1	3,3	1,6	3,2
М'ясо і м'ясопродукти	28,4	8,5	55,8	27,4	47,3
Рибопродукти	3,4	1,1	6,1	2,7	5,0
Молоко і молокопродукти	41,9	5,6	71,9	30,0	66,3
Яйця	60,7	23,6	99,0	38,3	75,4
Масло	5,8	0,1	13,1	7,3	13,0
Сало та жири тваринні	38,0	7,9	63,8	25,8	55,9
Картопля	75,3	65,7	100,0	24,7	34,3
Фрукти, ягоди	25,4	14,1	43,6	18,2	29,5
Овочі і баштанні	52,5	29,9	75,9	23,4	46,0

Джерело: розраховано за даними [1, с. 129].

Важливо не лише відстежити тенденцію зміни обсягів споживання, необхідно також порівняти його з раціональною структурою харчування. В табл. 3 наведені показники, які характеризують рівень харчування сільських жителів регіону.

Таблиця 3

**Споживання продуктів харчування у сільських домогосподарствах
Західного Полісся у 2016 р., в середньому за місяць на одну особу, кг**

Продукти харчування	Раціональна норма*	Всі домогосподарства	в т. ч.		Відхилення від норми
			міські	сільські	
Хліб і хлібопродукти	8,4	8,4	7,6	9,3	0,9

Молоко, молокопродукти та масло (у перерахунку на молоко)	31,7	18,9	16,9	21,1	-10,6
Яйця, шт	24	19	19	20	-4
Риба і рибопродукти	1,7	1,3	1,3	1,3	-0,1
Цукор	3,2	2,7	2,3	3,1	-0,1
Олія та інші рослинні жири	1,1	1,8	1,7	1,9	0,8
Картопля	10,3	7,5	5,4	9,8	-0,5
Овочі й баштанні	13,4	7,8	7,4	8,4	-5,0
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	7,5	2,6	3,0	2,2	-5,3

Джерело: розраховано за даними [3, с. 128].

* – за рекомендацією Міністерства охорони здоров'я України.

Наведені розрахунки свідчать про те, що споживання окремих продуктів харчування сільських мешканців Західного Полісся загалом перевищує середні показники по досліджуваному регіону, проте не відповідає рекомендованим нормам. Так, упродовж досліджуваного періоду (2010–2016 рр.) спостерігається збільшення споживання більшості видів продуктів. Зокрема, про покращення харчування свідчить збільшення споживання м'яса та м'ясопродуктів, яєць, риби, овочів та фруктів. Натомість споживання таких продуктів, як молоко та молочні продукти має тенденцію до скорочення. Зростання споживання хліба та хлібних продуктів й перевищення раціональних норм свідчить про погіршення структури раціону сільських родин регіону.

Забезпечення раціону людини основними видами продуктів доцільно визначати за допомогою індикатора достатності споживання основних продуктів харчування і визначається воно за формулою [2, с. 109]:

$$I_c = \frac{C_\phi}{C_p},$$

де I_c – індикатор достатності споживання окремого продукту;

C_ϕ – фактичне споживання окремого продукту на одну особу в рік (місяць);

C_p – раціональна норма споживання окремого продукту на одну особу в рік (місяць), погоджена з Міністерством охорони здоров'я України.

Оптимальною вважається ситуація, коли фактичне споживання особою впродовж року відповідає раціональній нормі, тобто коефіцієнт співвідношення між фактичним і раціональним споживанням дорівнює одиниці. У 2016 р. на сільських територіях Західного Полісся споживання продуктів харчування було нижчим від раціональних норм за такими групами продовольства: м'ясо та м'ясопродукти, молоко та молокопродукти, яйця, овочі тощо. (див. рис.).

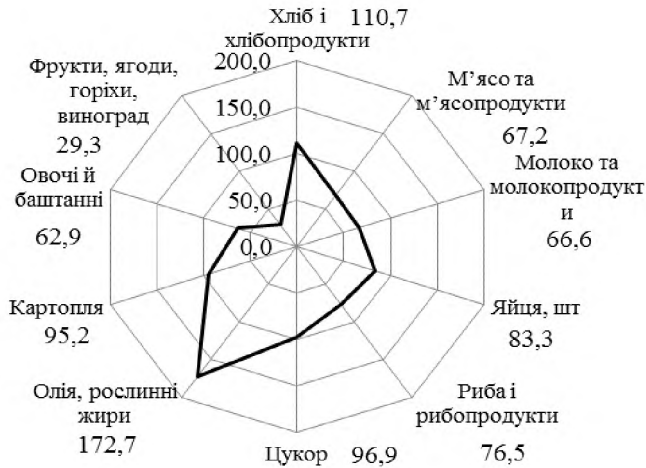

Рис. Рівень забезпечення раціональної норми споживання сільським населенням Західного Полісся, %

Джерело: розраховано за даними [3, с. 128].

За результатами проведеного дослідження встановлено, що сільські домогосподарства Західного Полісся відіграють важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки досліджуваного регіону. Варто зазначити, що ведення сільськогосподарського виробництва спрямоване не лише на самозабезпечення селянських родин. Реалізуючи товарну продукцію, яка залишилася після формування фонду споживання, власники ОСГ мають фінансову спроможність у придбанні інших необхідних продуктів та товарів споживання. Саме взаємоузгодження продовольчих потреб та надходження агропродукції

власного виробництва зумовлює продовольчу безпеку сільського населення.

Список літератури

1. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2016 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) : стат. бюлет. част. III. Економ. райони: Поліський економ. район / відп. за вип. І. І. Осипова. Київ : Держстат, 2017. 156 с.

2. *Гасуха Л.О.* Механізм забезпечення продовольчої безпеки регіону : монографія. Луцьк : Вежа–Друк, 2015. 352 с.

3. *Малік М. Й., Шпикуляк О. Г.* Тенденції і перспективи розвитку особистих селянських господарств. *Економіка АПК*. 2018 № 1. С. 11–20.

4. Регіони України 2016 : стат. зб. част. I. / за ред. І.Є. Вернера. Київ : Держстат, 2017. 681 с.